

Kiskun Mamma

Katariina
Vuori

Katariina Vuori

Kiskan Mamma

Edith Kaski

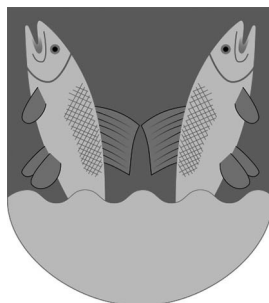
limonadi-, elokuvateatteri-
ja kioskiyrittäjä
Evijärvellä 1900–1988

Kustantaja: BoD – Books on Demand, Helsinki, Suomi
Valmistaja: BoD – Books on Demand, Norderstedt, Saksa
ISBN: 978-952-339-358-5

Copyright 2016 Katariina Vuori. Grafiikka ja taitto Eija Sarastamo.

SISÄLLYSLUETTELO

<u>Merkkareita markalla</u>	6
<u>Matka alkaa</u>	12
1. Lapsuudenkoti Tupelissa	13
Kivikausi naapurissa	16
Käsityöläisiä ja sahatoimintaa	19
2. Pörssin vaihtoa ja kiertokoulua	21
Uusia makuja Järvisseudulla	31
3. Edithin ja Akselin siirtolaisvuodet	32
4. Valloissa	46
Mina Valli: Keittokirja	48
5. Neiti Sunell menee naimisiin	51
6. Paluumatka Suomeen	60
1900-luvun alun Viskarissa	62
<u>Limonaditehdas</u>	65
7. Kääpäkorkkeja ja veivattua happea	66
8. Pitäjillä oli omat virvoitusjuomat	69
Kun Evijärvelle tuli auto	74
9. Mehua, vichyä ja portteria	75
10. Käsityötä alusta loppuun	77
11. Koltiaiset kaivolla	86
12. Tukkukauppaa	90
Euroopan kalaisin järvi	92
<u>Elokuvateatteri</u>	93
13. Aula	94
14. Perustat uudelle teatterille	99
Maailma kutistuu: Radio, televisio ja sanomalehdet	101
<u>Iitin kiskat</u>	103
15. Ensimmäinen kioski	104
Kioskihistoriaa	107
16. Sokeripula sodan jälkeen	110
Maan makea historia eri vuosikymmeninä	119
17. Uuden kioskin aika	123
18. Kiskalla 1970-luvulla	128
<u>Kylässä Kaskeilla</u>	133
19. Amerikan ihmeitä	134
20. Kotiapulaiset apuna	138
Sähkölaitteet helpottamaan kotitöitä	144
21. Kun tuvassa jymähti	145
Kaksi tomeraa naista	150
22. Tarinoita hellatulen lämmössä	151
<u>Kioski vesitornin juurella</u>	157
23. Muuttunut kioskimiljöö	160
Evijärvellä sattunutta ja tapahtunutta	164
Lähdeluettelo	176

”

*Se oli oikeen semmonen paikka. Se oli se
emäntä semmonen ihminen, että niitä ei montaa
Evijärvellä oo. Eikä tuu toista. Sillä oli ystäviä.
Sitä sanottiinki Kasken Mammaks.”*

– Maria Koskimäki

Merkkareita markalla

”

Mitä tytöille laitetaan?”

Jotenkin näin Iiti aina kysyi ja otti jo valmiiksi pienen läpinäkyvän plastiikkipussin. Kyllähän hän jo tiesi, mitä varten oltiin tultu: mummo oli maksanut meille kakaroille jonkun pennin voikukkien nyppimisestä tai perunaan kitkemisestä, roposet polttelivat taskun pohjalla ja ne piti käyttää mahdollisimman tehokkaasti ja makeasti. Monena hellettä ennakoivana kesäaamuna karkkihammasta kolotti niin, että Iitin kiskalla sai odottaa pitkältä tuntuvat tovit, ennen kuin Meijerinmäen suunnasta alkoi kuulua tuttua invamopon rutkutusta. Mamma parkkeerasi kulkuneuvonsa kioskin taakse ja tuli keikkuen sisään takaovesta. Myyntiluukun lasi aukesi. Siinä oli aivan tietynlainen hiissaava ääni, jossa oli jo aavistus maitohampaaseen tarraavan karamellin makua.

”Merkkareita markalla ja viiden pennin karkkeja lopulla.” Silloin kun rikkaruohoansiot olivat jostakin syystä tavallista isommat, saattoivat kolikot riittää appelsiininmakuiseen Pinna-jäätelöön tai pyramidinmuotoiseen Trip-mehuun.

Kun Iiti sitten ojensi kallisarvoisen pussin näki laskemattakin, jos sinne oli joskus eksynyt muutama ylimääräinen viiden pennin hintainen, raidalliseen muovikuoreen

kätketty asfaltin värinen salmiakkimakeinen. Niitä sanottiin kirppukarkeiksi.

Vaikka irtokarkit olivat pääasiallinen syy kiskalla käyntiin, lähetti mummoni minut ja siskoni ostamaan sieltä joskus myös Torpparin leipiä – ruskeita, vähän piparkunmakuisia isokokoisia pikkuleipiä –, kahvipaketin tai Pietarsaaren jäätelöä, jota ei kotipaikkakunnaltamme Oulusta saanut. Juhannuksena haettiin limsaa – Tupu Hupunaa ja Palmaa. Niiden värikkäät metallikorkit puristettiin avaamisen jälkeen sormenpäihin teräviksi tekokynsiksi.

Evijärven kirkonkylällä Viskarissa neljän vuosikymmenen ajan toiminut Edith Kasken kioski oli paikkakunnalla muutakin kuin karkkia ja päivittäistavaroita myyvä rakennus. Sinne kokoonnuttiin parantamaan maailmaa, vaihtamaan kuulumisia ja tapaamaan tuttuja. Ja Edith Kaski oli muutakin kuin Kiskan Mamma: palattuaan miehensä Akselin kanssa Amerikasta 1920-luvulla hän toimi limonaditehtailijana ja aloitti myöhemmin myös elokuvateatteribisneksen.

Omat muistoni Edith Kaskesta liittyvät 1970- ja 1980-lukuun, jolloin vietimme Evijärven kesämökillä pitkät pätkät kouluvuotia halkoneita kesälomia. Isoäidilläni Hanna Vuorella oli tapana olla Evijärvellä vapusta syksyn sadonkorjuuseen ja haravointitalkoisiin asti. Perheemme kytkös Evijärvelle juontaa juurensa siihen, kun isovanhempani Hanna ja Jaakko sekä isäni Juhani Vuori asuivat siellä pysyvästi 1900-luvun puolivälin kieppeillä.

Vaikka Oulustakin sai toki kioskeilta irtokarkkeja (noihin aikoihin niitä ei vielä ruokakaupoissa myyty kuten nykyään), vaihteli valikoima hieman paikkakunnan mukaan. Ja jostakin syystä syreenipensaiden katveessa houkuttelevana keitaana olostellut Iitin kiska oli namupaikka vailla vertaa.

Jouluisin Ouluun saapui aina joulukortti, jonka signeerausena oli Kiskan Mamma. Siitä hetkestä taittui paitsi talvi, alkoi aina myös tulevan kesän – ja merkkareiden – odotus.

Haastattelin tätä kirjaa varten Iitin kiskalla asioineita, Kasken limonadia hörppineitä ja elokuvateatterissa käyneitä nykyisiä ja entisiä evijärvisiä. Usein he totesivat jotenkin tähän tapaan: ”Mamman luokse menivät kaikki, sinne oltiin aina tervetulleita”. Ystävällisyyden lisäksi Edith Kaskesta muistetaan mainita myös päättäväisyys, sitkeys ja huumorintaju.

Erityisesti nuoremmat polvet tuntevat Edith Kasken nimenomaan kioskin kautta.

Edith piti kioskia kuolemaansa asti. Luukun hän sulki viimeisen kerran syksyllä 1988. Hän kuoli kaksi viikkoa myöhemmin syyskuun viidestoista päivä.

Evijärven kunta lunasti keväällä 1990 vanhan limonaditehtaan ja kioskirakennuksen, ja ne siirrettiin vesitorninmälle. Limonaditehtaassa olivat vielä paikallaan ja hyvässä kunnossa vanhat laitteet, kuten vesipumppu, hiilihappolaitteet, pullotusteline, pullojen pesualtaat ja kuivaustelineet sekä mehun keittämisessä käytetty tulisi-

ja. Kioski avattiin saman vuoden vappuna.

Kävin muutama vuosi sitten Evijärvi-päivillä tutustumassa ensimmäistä kertaa Limutippu-museoon. Evijärven 4H-yhdistys oli järjestänyt sinne tapahtuma-aikaan lapsille askartelua kierrätysmateriaaleista. Museohuoneen seinille oli koottu isoihin tauluihin tietoa Edithin elämänvaiheista. Vuosikymmenten tauon jälkeen muistikuva tiskin takana hymyilevästä Edithistä palasi voimakkaana mieleen.

Nyt aikuisen silmin hän ei ollutkaan enää pelkästään lapsille irtokarkkeja taikova satuolento, vaan maailmaa nähnyt oman aikansa ja oman uransa luonut bisnesnainen, sitkeä ja kekseliäs rouva, joka oli pitänyt limonadi-tehdasta, elokuvateatteria, kioskia ja hoitanut kaiken kukkuraksi yksinhuoltajana lapsikatraan, joka sisälsi paitsi viisi omaa lasta, myös satunnaisen joukkion muita kattoa päänsä päälle kaivanneita. Hän oli kuin tosielämän Peppi Pitkätossu, joka teki omalla tavallaan niin kuin oikeaksi katsoi ja piti huolen niistä, jotka sitä tarvitsivat. Jos ei nyt maailman vahvin nainen, niin ainakin omasta mielestäni ihailtava ja tutustumisen arvoinen henkilö.

Limutippumuseossa heräsi utelias ajatus Edith Kasken elämänkerrasta, tarinasta, jossa sihisee hapokas limonadi ja kuuluu filmikelojen naksutus. Joka tarttuu maitohampaaseen kuin kesän ensimmäinen meriросvokarkki.

Evijärven Usvarannassa,
Katariina Vuori

Kiitos!

Kirjan teossa ovat korvaamattomana apuna olleet Edithin lapset Rainer, Taavi ja Tarja, sekä lapsenlapsi Marko Ahola. Erityisen suuri kiitos Markolle tekstin lukemisesta eri työvaiheissa, kommenteista ja korjauksista.

Lämmin kiitos myös: Martti Joensuu, Allan ja Alli Kujala, Annikki Jokela, Raija Karvonen, Anneli Martinkauppi, Asta Produn, Tapani Kankaanpää, Heikki Försti sekä Evijärven kunnan Sivistys- ja kulttuurijohtaja Päivi Lappinen.

Kiitos myös ”museomuori” Tuija Aholalle siitä, että hän on kerännyt vuosien saatossa arkistoihin Evijärven historiaa, niin suuria kuin pieniäkin asioita. Niistä on ollut suuri ilo tätä kirjaa työstäessä. Toivottavasti perinnetiedon keruu kukoistaa edelleen. Eijalle lämmin kiitos materiaalin pakkaamisesta kansien väliin.

Kiitän Järvisoutu-säätiötä ja Etelä-Pohjanmaan rahastoa työn tukemisesta.

Teoksessa käytetyistä etunimistä

Virallisissa ja epävirallisissakin papereissa Akseli ja Edith Kasken nimien kirjoitusasu vaihtelee. Yhdysvaltain maahanmuuttopapereissa Akseli esiintyy muodoissa Axel, Akseli ja Aksel. Hän signeerasi nimensä itse Akseli tai Axel Kaski. Tähän kirjaan valitsin käytettäväksi Akselin, joka esiintyy muun muassa passissa ja sotilaspassissa. Edithin nimestä löytyy papereista ja dokumenteista myös muotoa Edit. Hän itse kirjoitti nimensä loppuun hoon, ja niin on toimittu myös kirjassa.

On lämmin kesäpäivän aamu, läppätossut lopsahtelevat, taskussa pari markkaa. Tien laidassa, sireenipensaiden katveessa, on vaalea pulpettikattoinen kiosk.

Kiskan Mamma kertoo evijärveläisen Edith Kasken (1900–1988) elämästä. Palattuaan 1920-luvulla Amerikasta Järviselälle miehensä Akselin kanssa Edith alkoi pyörittää limonaditehdasta. Akselin kuoleman jälkeen tämä sisukas viiden lapsen yksinhuoltaja laajensi bisneksiään myös elokuvateatteri- ja kioskitoimintaan.

Iitin kiska oli paikka, johon mentiin silloin, kun karkkihammasta kolotti tai ihminen kaipasi kuuntelijaa.

Katariina Vuori on oululainen kirjailija. Vuori on koulutukseltaan arkeologi ja fysioterapeutti.

Tuotanto:
Kukkaisruokaa, Joulumerkkikodin lapset, Nokkonen, Pula-ajalla, Villiä vegeä, Saunakeittokirja, Kourallinen tabuja, Keijukaisen keittokirja.

